

KRASZNOJARSZKI FOLYÓIRATOK*

A krasznojarszki fogolytáborban Dukesz Artur volt a legképzettebb marxistánk. Ő is munkatársa volt a „Jeniszei” című, kézzel írott folyóiratnak. Ezt az újságot azonban nem sokan olvasták. 40—50 oldalas terjedelmű, művészi kiállítású, félféves nagyságú füzet volt. Négy-öt példányban jelent meg. Az illusztrációkat minden számban külön Baja Benedek festőművész festette, aki a Horthy-uralom alatt valószínűleg fehérre moshatta magát, mert az újságokból annak idején úgy értesültem, hogy diplomáciai úton küldték ki a Szovjetunióba hadifogoly emlékek gyűjtése céljából. Hogy valóban miért ment ki és Horthyék miért küldték ki, arról fogalmam sincs. Annyi igaz, hogy a Jeniszeiben szép dolgokat festett.

Emlékszem még Ludvig és Forgách elvtársak nevére, valamint Dorenbusch Richárdra, aki később, Szibéria felszabadulása után az omszki Vörös Újságot szerkesztette. Ők voltak a folyóirat legképzettebb munkatársai.

Most már nehezen tudok visszaemlékezni a „Jeniszei” tartalmára. Szigorúan konspirálva, kézről kézreadtuk egymásnak, megvitattuk a cikkeket. Foglalkozott az újság az aktuális politikai gazdaságban vágó problémákkal, helyi eseményekkel, színi és irodalmi kritikákkal és általában minden olyan kérdéssel, ami a hadifoglyokat érdekelte. Éles marxista állásfoglalása miatt nem lehetett a nagy nyilvánosság elé vinni. Csak azok az elvtársak kapták meg, akikben megbíztunk, mind a legénységi, mind a tiszti táborban. Ha a reakciós tisztek kezébe került volna, bizonyára megsemmisítették volna a szerkesztőit. Hiszen így is többen az élelükkel fizettek ezért az újságért. Dukesz, Ludvig és Forgách elvtársakat 1919. augusztus 1-én a cseh ellenforradalmárok kivégezték, Dorenbusch Richárdot pedig bebörtönözték.

A másik kézzel írott újság az „Ember” volt. Ezt a nagy nyilvánosságnak szántuk és inkább szépirodalmi cikkek jelentek meg benne. Szerkesztői voltak: Zalka Máté, Sugár Béla, Bányai Kornél, és jómagam. Volt még egy társunk, valami Dobay nevű, ez azonban később

* Részlet a szerző visszaemlékezéséből. Megtalálható a Hadtörténelmi Intézet „Visszaemlékezések” gyűjteményében.

reakciós lett, valami Horthy-újságnál kapott állást Budapesten és emlékszem rá, hogy az én pöröm alkalmával denunciáló cikket írt valamelyik ébredő újságban ellenem. Szerencsére a bíróság nem figyelt fel ezekre a cikkekre és nem idézte meg tanúnak. Sugár Béla, a másik szerkesztőnk forradalmárnak mutatkozott, írásaiiban így is nyilatkozott meg, bár legszívesebben Bakunyint és Kropotkint olvasta, a gondolatai zűrzavarosak voltak. Kispolgári anarchizmusa később nagyon szépen megférhetett a Horthy-éra nacionalizmusával, mert egy alkalommal azt olvastam, hogy mint tanító, kiténtetést kapott Horthytól. Bányay Kornél hazatérése után az Est és a Nyugat lapok munkatársa lett. Az írásaiiból nem tudott megélni, ezért Homok-pusztán élt, mint egy nagybirtok kisfizesésű írnoka. Forradalmi verseit nem közölték az újságok és ezért finomkodó versekbe öntötte bánatát, nem úgy, mint Krasznajánszkyban, az Ember hasábjain. Volt neki egy szép forradalmi verse, amiben benne volt az egész természet, az egész mindenség, gyönyörűen összekapcsolva a proletariátus ellopott jogaival. „Meggimogatom a fákat...” — így kezdte a verset. A folytatásában már a szenvedőket, a dolgozókat, a kizsákmányolókat simogatta testvéri szeretettel, azokat, akik véres háborúkban pazarolták el az életüket... Nagyon szép vers volt, kár, hogy elveszett. Mert az „Ember” példányai is mind elvesztek. Tudomásom szerint, amikor a Kolcsak-féle ellenforradalmi egységek 1919. augusztus 1-én az ellenforradalmi vérfürdőt megrendezték, valamelyikünk övatosságból megsemmisítette az „Ember” példányait is, úgy mint a „Jeniszeit”.

Az irodalmi jellegű írások között a legérdekesebb volt Zalka Máté egyik novellája, ami már nem jelenhetett meg. Először azonban hadd gondoljak vissza Zalka Mátéra, kitől 1921-ben szakadtam el és azóta nem láttam. Úgy él az emlékezetemben, mint ahogy akkor láttam gyűrött, szünke, kockázott kínai vászonkabátjában, kínai sapka a fején, kicsi bajuszkája volt kerek arcán és mindig valami tűz volt a szavaiiban. Legtöbbször a török kávéházban voltak a szerkesztőségi értekezleteink. Váradi Antal volt a rajzolónk, ő is gyakran velünk volt. Azért jártunk a török kávéházba, mert az volt a legcsendesebb és a legolcsóbb. Zalka Máté felolvasta a novelláját. Annyi idő távlatából már nem tudom részletesebben elmondani a tartalmát, de a fő gondolataira még ma is emlékszem. Az első világháborúban egy alföldi zsellér is ott harcolt a sok millió közt. Azt mondták neki, hogy el kell mennie ölni a muszkát, mert megölték a trónörökösöt, bár neki semmi rokonsága nem volt ezzel a nagyúrral, de ha már menni kell és a becsület így kívánja, akkor muszáj menni. Kaszabolt János a harctéren derekasan, de szerencsétlenségére élt a világon egy másik János is valahol a Don mellett, csak-hogy azt nem Jánosnak hívták, hanem Ivánnak és annak is olyan kunyhója volt, mint Magyar Jánosnak, egyebe semmi, hacsak a neveletlen porontyokat nem számoljuk. Mert ezekből volt ám Magyar Jánosnak is néhány. Szembekerült a harctéren Magyar János és Orosz Iván. Az

utóbbinak hosszú lándzsa volt a kezében, amit oroszul pikának hívnak. Iván lovon ült, János pedig gyalog yonszolta fáradt, korán megöregedett testét. Ivánt vitte a lova, előre nyújtotta a pikáját és az neki János szemének. Iván kirántotta. Jött vele a szengolyó is, János pedig elterült holtan. Ott volt a szengolyó véresen a pika hegyén és Iván nem tudott tovább harcolni. Nem tudta levenni a véres szengolyót a lándzsáról, mert a szem beszélni kezdett. Szólt az ágyú, ropogtak a gépfegyverek, de Iván már nem hallottá tovább, csak azt, amit a szengolyó beszélt a pika hegyén. Azzal kezdte:

— Miért öltél meg, testvér?

— Bocsáss meg, testvér, nem akartalak megölni, az utamba tévedtél...

Most azután következett valami szívet-lelket megrázó beszélgetés a véres szengolyó és Iván közt, aminek a végén Iván rádöbönt, hogy nem a János szemét kellett volna kiszúrnia, hanem a cárét, Jánosnak pedig a császárt kellett volna agyonlőnie az orosz parasztok és munkások helyett.

Gyönyörű novella volt, kár hogy nem maradt meg. Lehetséges azonban, hogy Zalka későbbben valami más formában megírta. Nem olvastam. Ugy gondolom, hogy talán jobb is, hogy ez a novella nem jelenhetett meg. A júliusi vérengzés jött közbe, azután pedig már nem lehetett újságokat kiadni, egészen Szibéria felszabadulásáig, amikor már nyomtatott újságot szerkesztettünk magyar nyelven.

Ha ez a novella megjelent volna az „Ember”-ben és az ellenforradalmárok elolvasták volna, mint ahogy bizonyára elolvasták volna, akkor Zalka Máté nem Spanyolországban halt volna hősi halált, hanem sokkal hamarább, még Szibériában 1919 augusztusában, amikor Kolcsak pri-békjei halomra gyilkolták a kommunistákat.

Págonyi Antal